

НАТАЛІЯ КОСТЕНКО,

доктор соціологічних наук, завідувач відділу соціології культури і масової комунікації Інституту соціології НАН України (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)

NATALIA KOSTENKO,

Doctor of Sciences in Sociology, Professor, Head of Department of Sociology of Culture and Mass Communication, Institute of Sociology, National Academy of Sciences of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021)

natalia.kostenko@gmail.com

https://orcid.org/0000-0002-4689-8886

Мережева комунікація: алгоритмічний і ризикований зв'язок¹

Інформаційні та комунікаційні простори непросто сьогодні уявити цілком доступними для огляду, транспарентними, зрозумілими, пояснюваними, незважаючи на впевненість у тому, що нам дивитися або читати, щоб бути в курсі новин. Здавалось би, стабільність нашої участі в отриманні інформації надійно підтримується рутинними практиками. Разом з тим крім очевидних змін дискурсів і дизайнів медіа, які ми фіксуємо, операції, що відбуваються у цифрових полях, настільки швидкісні, що людське сприйняття не в змозі вловлювати їх синхронно. Повсякденна включеність в інформаційні обміни та акти споживання навряд чи дає можливість свідомо відстежувати турбулентний рух інформаційного середовища, занурюючи пересічних користувачів всередину найрізноманітніших медіа, у сконструйовані ними грандіозні інсталяції (С. Леш), збільшуючи нерозпізнаваність та нерозгадуваність того, що трапляється. Прості дії з опанування й оцінювання цього середовища, що їх наполегливо пропонують аудиторіям обізнані люди, практично виконувати, виявляється, проблематично.

Теоретична думка з цього приводу аж ніяк не позбавлена уяви, розвиваючи створені раніше концепції та нові ідеї й комбінуючи їх в різних поєднаннях. Полюси розсовуються в боки антропоцентричної перспективи та технодетермінізму, розставляючи ті чи інші акценти у проміжних версіях. Їх

¹ Статтю підготовлено в рамках наукового проєкту “Системні ризики нестабільного суспільства: бідність, соціальна напруженість, культурна інволюція” (січень 2020 – грудень 2021). Науковий керівник — доктор соціологічних наук Л.Г. Скокова.

чимало, і більшість радше не претендують на всеосяжну концептуалізацію інформаційної сфери, вмонтованої в суспільство і водночас наділеної неабиякою автономією, і залишаються гіпотетичними, такими, що артикують окремі аспекти в уявленнях про її побутування. Дуже схематично теоретичні абстракції та спостережувані практики схилиються до моделей паритетної взаємодії *human–nonhuman* агентів або посилюють привілеї кожного. Все це подають сьогодні не стільки в розгорнутих теоретичних наративах, скільки відштовхуючись від кейсів, подій та досвіду або, принаймні, в їх супроводі, не висуваючи при цьому цілей репрезентативного огляду, але утримуючи в полі зору неординарну соціальну реальність і допомагаючи точніше розуміти її стани та ризики непередбачених трансформацій та мутацій. Це саме дає змогу конструювати релевантні інсайти, скажімо, розмістивши їх у концептуальному словнику, подібно до Реймонда Вільямса з його відомим вокабуляром історичних значень настільки складного імені, як “культура”, що складається з понад ста двадцяти понять, які створюють варіативність ідентифікацій від землеробських уявлень до погляду на культуру як “річ у собі” і спосіб життя в усіх своїх змінних [Williams, 1983].

Без імені “медіа”, як і багатьох інших, що від нього походять або з ним співвідносяться, сьогодні такі словники немислимі. Одне з них — “алгоритм”.

Взаємодія *human–nonhuman*: алгоритмічна культура

Перетинання ефектів цифрових медіа-технологій і культурних тлумачень реальності дедалі частіше знаходять в уявленнях про *алгоритмічну культуру* [Galloway, 2006; Striphas, 2015; Karppi, Crawford, 2016]. Розуміння алгоритму як інтерпретативного ключа модерної раціональності співвідноситься з перемиканням уваги сучасної теорії від субстанції на математичну функцію (Касирер) і з відповідним переходом у практичній царині. Тут пріоритетність припадає на алгоритм, розглядуваний на різний кшталт — в дусі матеріалізації в машинах, бюрократичної моделі, культурної ритуальності та перформативності або ж у рамках практик споживання, але за спільною логікою — рекурсії, рекурсивної функціональності [Totaro, Ninno, 2014]. Це не означає, що ідеї змісту й пов’язані з ним поняття, категорії та класифікаційні ряди, глибоко вкорінені у західну культуру, цілком витісняються функцією [Totaro, Ninno, 2014: р. 29]. Навпаки, концепти субстанції та функції переплітаються, породжуючи змішані, гібридні утворення, аналіз яких проливає світло на наслідки дій алгоритмічної нормативності в сучасних суспільствах.

Цілком зрозуміло, що долучення “алгоритму” до ключових термінів, що належать до культури [Striphas, 2015], зумовлене тим, що в останні десятиліття така культурна робота, як класифікація, сегментація, розподіл культурних статусів у полі культури, та й визначення розмірів цього поля і його архітектури делегуються обчислювальним процесам. Поширене значення алгоритму, зрозуміле сучасній людині, зводиться до формалізованого процесу або послідовності покрокових процедур, що часто виражається мате-

матично, тоді як семантична історія поняття доволі давня і розгалужена, має перський, арабський і грецький родоводи, представлена у безлічі джерел і не виключає різночитань (див., напр.: [Кормен, 2015; Шилов, 2015]). Напевно, слухним залишається й такий семантичний вимір алгоритму, як “секретний код”, котрий можна зламати і розшифрувати [Striphas, 2015: p. 405]. Сьогодні річ не просто в розширенні звичної культурної статистики міжнародних і національних структур та крос-культурних досліджень, що назагал демонструє роботу алгоритмів [Скокова, 2018: с. 42–58]. Мається на увазі постійне вдосконалення й оптимізація моніторингових інструментів у комп'ютерних системах і соціальних мережах, робота з big data, великомасштабні розрахунки та їх аналітика. Справді, авторитетні комп'ютерні платформи — Google, Facebook, Twitter, Netflix, Amazon — перетворилися на провідні хаби для взаємодії онлайн. Їхні пошукові або оцінювальні алгоритми претендують на об'єктивність та егалітаризм, повідомляючи про те, що на сьогодні варте загальної уваги, що є культурною перевагою, ними ж обчисленою, погашаючи ентропію, культивуючи й підтримуючи впорядкованість у культурній багатолітності й розмаїтті, а також контролюючи дієвість і актуальність такого стану справ. Так, наприклад, як у випадку Google, який “упродовж багатьох років... використовував свій загадковий, здавалося б, усезнаючий алгоритм, щоб, як ідеться в його заяві про місію, “зорганізувати світову інформацію”” [Levy, 2010].

Сумніви щодо неупередженості та правильності, а можливо, і цензурування розрахунків, та й власне того, на яких змістових характеристиках вони ґрунтовані (частотних, швидкісних, контекстуальних, словотвірних тощо), виникають, як правило, лише тоді, коли вони явно не виправдують очікувань. Припустімо, стосовно Twitter Trends, які не висували восени 2011 у топ-теми #occupywallstreet та #occupyboston навіть у тих містах, де протестні рухи набирали силу й обговорювалися у ЗМІ, чи #wikileaks, коли масиви дипломатичних телеграм уже були оприлюднені [Gillespie, 2011]. Або ж пригадаймо виключення свого часу зі списків пошуку і бестселерів Amazon еротичної літератури, що пояснювалося пізніше технічною помилкою [Striphas, 2015: p. 396–397]. Прикладів чимало, вони повсюдно примножуються і стають ординарними. Мабуть, ми так і не зможемо дізнатися про деталі та особливості цих складних алгоритмів, до яких різні статусні пропріетарні, приватні провайдери, захищені законами про комерційну таємницю, домовленостями про нерозголошення тощо, звертаються для організації своїх величезних колекцій, управління ними та загального нагляду. Ці величезні масиви даних, згенеровані мільйонами людей завдяки crowd-sourcing, легітимуються як демократичні механізми, щоб у конкурентному змаганні з приводу визначення цінностей і практик окремих соціокультурних груп “перезбирати соціальне”, за словами Бруно Латура, на підставі статистичних кореляцій, здавалося б, розрізаних і незіставних співтовариств і аудиторій. “Усе це надає алгоритмічній культурі такого звучання, ніби вона є максимальним досягненням демократичної суспільної культури. Тепер будь-хто, підключений до інтернету, одержує роль у визначенні “найкращого, що було подумано і сказано!”” [Striphas, 2015: p. 408] (чим, власне, була культура, скажімо, для Метью Арнольда). Утім, зрештою, ставка переспря-

мовується на контроль за споживанням, що цілком відповідає тенденціям комерціалізації мистецтва та культури, хоча традиційні її форми набувають доступного втілення в медіа-форматах, транслюючи унікальність та особливість культурних об'єктів, наскільки це можливо для копій, і споживають їх у проєкціях як “усейдності”, так і соціоструктурної гомології [Мінливості культури, 2015].

Звісно, існує не одна перспектива сфокусованого погляду в бік соціальних мереж і їхнього потенціалу перезбирання культури та соціальності, коли, наприклад, всі головні платформи (Facebook, Twitter, Flickr, YouTube і Wikipedia), базовані на своїх власних технологічних механізмах і бізнес-моделях, розглядаються в термінах більш загальної *екосистеми єднальних медіа*. Така екосистема “живить, своєю чергою, підживлюючись ними, ті соціальні й культурні норми, що одночасно розвиваються у нашому повсякденному світі” [van Dijck, Poell, 2013: p. 21]. Вона спирається на ті самі цінності чи принципи: популярність, ієрархічне ранжування, нейтральність, швидке зростання, великі обсяги трафіку, швидкі обіги та персональні рекомендації, з урахуванням корпоративних інтересів компаній.

Те, що може іменуватися *алгоритмічною культурою*, ґрунтованою на медійних процедурах в охопленні суджень і настроїв користувачів і, загалом, на “зв'язності у своєму співіснуванні human і nonhuman операторів” [Karppi, Crawford, 2016: p. 74], поширюється на найрізноманітніші суспільні території. Причому з такою інтенсивністю, що соціальні мережі небезпідставно розглядають сьогодні як потужний інструмент в ухваленні політичних та економічних рішень або у впливі на фінансовий клімат. Мабуть, тут дослідники занепокоєні куди сильніше, ніж стосовно культурної еволюції, котру можна детально відстежувати, фіксуючи тенденції та спостерігаючи за змінами. Порушення і збої у сфері фінансів можуть сполучатися з руйнівними станами, локальними та глобальними, а побоювання та передбачення з цього приводу виражаються мовою суттєвих ризиків, виводячи їх за межі “поточних” у простір виробничих відносин, що вибудовуються в контексті цифрових алгоритмічних ресурсів. Констатується виникнення “нової інкарнації капіталізму”, лінгвістично і комунікативно опосередкованої (К. Марацці); доби “алгоритмічного капіталізму”, що потребує обговорення проблем автоматизованого пізнання (Л. Паризи); “афективного капіталізму” (Д. Парика), що розуміється “не стільки як суб'єкт, якому потрібно пручатися, скільки як апарат захоплення, як його визначали Дельоз і Гватарі. У цьому сенсі, це логіка сили, або абстрактна машина для культивування та захоплення афективних світів” [Parikka, 2014: p. 10] з метою управління ними та створення вартості.

Резонансні події на фондових ринках посилено стимулюють інтелектуальний дискурс з цього приводу. Показовим є повідомлення у зламаному акаунті Associated Press Twitter @AP 23 квітня 2013 року о 13.07 ET про вибухи в Білому домі та поранення Обама, що миттєво отримало тисячі ретвітів, у результаті чого промисловий індекс Dow Jones упав на 143,5 бала, вартість майже 136,5 млрд доларів з індексу Standard & Poor's 500 була знищена. Твіт був швидко викритий як результат зловмисного втручання, і ринки відновилися менш ніж за п'ять хвилин [Karppi, Crawford, 2016]. Ви-

разний кейс, щоб уявити собі, наскільки вразливими є світові фінансові структури стосовно дезінформації у соціальних мережах. Розібратися у плутанині й ризомах траєкторій та ефектів алгоритмічних взаємодій не просто через швидкість, невизначеність і запатентовану природу алгоритмів. Щоб точніше ідентифікувати головних акторів таких подій в алгоритмічному і соціальному просторах і системи влади, які вони мобілізують, необхідний, як наполягають Теро Карпі та Кейт Кроуфорд, розвиток теорії, де провідними перспективами виступали би соціологія мережевої культури медіа та соціологія фінансів із залученням сучасного гуманітарного, політекономічного та комп'ютерного знання. При цьому встановлюються три фокуси, що потребують обговорення: *використання великомасштабних даних, роль мікротемпоральності та афективні інфекції*, здатні продукувати економічний ефект [Karppi, Crawford, 2016].

Ідеться про реактивну взаємодію складних алгоритмічних режимів, один з яких сортує величезну кількість даних, відстежених у текстах та емоційних настроях соціальних мереж, і доводить результати підписникам у режимі реального часу, інший — співвідноситься з ритмами фінансових операцій і високочастотних торгових операцій, що виходить за рамки суто антропоцентричних аргументів. Такі системи, як програмне забезпечення Datamir¹, який переглядає 340 мільйонів щоденних повідомлень у Твіттері, оцінюючи в них важливість, смисли, емоції великої кількості людей, перетворюють сигнали соціальних мереж на інформацію та цінність для фінансових структур і трейдерів. Оскільки операції здійснюються зі швидкістю, що її не сприймають людські органи відчуттів, програма зорієнтована на “завбачення теперішнього”, технологічно раціоналізуючи фондові ринки і роблячи їх більш передбачуваними [Karppi, Crawford, 2016: pp.76–80]. Разом із тим нескінченні дискусії з приводу дослідницького потенціалу big data із соціальних мереж, що дедалі активніше експлуатується індустрією, яка пришвидшено збільшує потужності, схиляють до думки, що прогнози на цій підставі все ще залишаються формою прожектів, які нерідко містять неоднозначні допущення щодо чутливості, значення, валідності та репрезентативності. З перспективи напруження між філософією і технологією, пов'язаного з критикою інструментального розуму і цифрових автоматизованих алгоритмів, що охоплюють царини афектів і переконань, знання і лінгвістичних компетенцій, а також способів взаємодії на кшталт світової мережі мобільних телефонів чи банкінгу, уявлюється, що дані на виході обчислювальних процесів у вигляді покрокових дій зазвичай кількісно перевищують ввідні дані. На алгоритмічні інтеракції суттєво впливає зчитування довільностей, спонтанностей, множинності варіацій, що може змінювати

¹ Datamir — глобальна компанія з пошуку інформації в режимі реального часу, заснована Тедом Бейлі 2009 року. Datamir використовує доступні метадані Twitter, авторитет джерела, частоту ключових слів поряд з іншими контекстуальними чинниками (історичні та паралельні характеристики подій, геолокація відправлення твітів, групування їх, частота їх ретвітів, те, як і ким вони поширюються, блискавично встановлюючи їхню цінність для споживача. Близькі за функціональністю відомі програми — RavenPack, Gnip, DataSift і Topsy.

операції, передбачені програмою, дорожуючи, коригуючи їх і надаючи таким інтеракціям динамічності. “... В обчислювальній теорії калькуляція випадковості або нескінченностей сьогодні перетворила те, що було позначено як *необчислюваності*, на нову форму ймовірностей, які одночасно дискретні та нескінченні” [Паризи, 2019] (курс. мій. — Н. К.).

Таким чином, необчислюваність стає умовою автоматизованих обчислень. У їх проєкції на фінансові ринки (звісно, в разі авторитетних джерел, напр., Associated Press Twitter) “ми можемо ясно побачити суто психологічний перехід від невизначеності до ймовірності, перехід, який просто полегшується, посилюється, спрощується і форматується шляхом поширення інструментів обліку та обчислювальних пристроїв” [Latour, Lépinay, 2009: р. 62–63]. Так зазначають Бруно Латур і Венсан Лепіне у передмові до праці Габрієля Тарда “Економічна антропологія”. Але й економіка, своєю чергою, завдяки поширенню вартісних показників змінює обчислюваність самого соціального, надаючи йому “невелику додаткову передбачуваність” [Latour, Lépinay, 2009: р. 63]. Це близько до того, що мав на увазі Габрієль Тард, розмірковуючи на початку минулого століття про біржову статистику, котра крім публічного подання фінансової динаміки вказує на “коливання суспільної довіри стосовно успіху певних підприємств і ... зміни суспільних бажань та інтересів” [Tarde, 2000: р. 22].

Взаємна оглядовість соціальних, економічних та інших алгоритмічних систем, що в змозі опрацьовувати великі дані миттєво, фактично вилучаючи або, принаймні, помітно спресовуючи час для слухних людських рішень, як стверджує дослідник медіа М. Гансен, посилаючись на Енді Кларка та Кетрін Гейлс, концептуалізується, зокрема, в термінах “технічного розподілу” (technical distribution) пізнання і “сприйняття як способу розуміння складних взаємозв’язків між людьми і машинами, типових для нашого сучасного світу, але фактично невіддільних складових техногенезу людини від самого його виникнення” [Hansen, 2012: р. 32].

Такі взаємозв’язки Гансен називає “гібридами системи-середовища” (system-environment hybrids), спираючись на теорію індивідуації Жильбера Симондона, котрий займався “суттю технічного” від середини минулого століття, розуміючи, що технології перетворюються на визначальний чинник конституції буття, і свого часу вплинув на Дельоза, Бодрияра, Латура [Свирский, 2016; Делез, 1995: с. 132]. Серед нинішніх теоретиків медіа він привертає дедалі більше уваги своїми гіпотезами про зв’язок природи технічних об’єктів з еволюціями постіндустріальних мереж, що їх він висував задовго до появи інтернету, залишаючись, проте, у просторі “парадигми складності” (що потребує, втім, спеціального обговорення). Згідно із Симондоном, “індивідуація” розуміється процесуально — як онтологічне становлення будь-яких живих істот чи технічних об’єктів у процесі досягнення ними конкретних форм утіленості. Причому індивіди та неживі пристрої залишаються й надалі енергетично та інформаційно пов’язаними з метастабільною цариною *перед-індивідуального*, за межами “асоційованого” середовища, з яким вони в контакті. Для Гансена це означає, що індивідуація включає дворівневий зв’язок між індивідом і близьким технологічним світом: фактичний зв’язок з навколишнім середовищем і віртуальний зв’язок із

доіндивідуальною реальністю. Тут минуле і майбутнє перегукуються в події трансдукції як реалізації потенціалів виникнення нової матеріальної якості, що натхненно пояснює Симондон на прикладі роботи турбіни Guimbal за рахунок поліфункціональних потенціалів основних матеріялв води та нафти, коли їхні поля поєднуються в автоматичному співвідношенні винаходу [Simondon, 2012; Massumi, 2012]. Можливо, це точніше відображає складне занурення людини в те, як вона взаємодіє з технологіями, сприймаючи їх як такі, що продукують квазінезалежну, когнітивну і перцептивну діяльність. Однак йдеться не про деяку технологічну трансцендентність, або медіа-археологію в термінах німецької традиції, що привносить у майбутнє сумніви з приводу вирішального значення людської навмисності. Але разом з тим це не виключає “операційної сліпоти свідомості” суб’єкта, котрий перебуває в розумному самореферентному середовищі, яке куди оперативніше й випереджає цього суб’єкта в обізнаності стосовно себе [Hansen, 2012].

Botnets: розподілена суб’єктність

Стрімко оновлювані медіа-технології постійно вислизують з-під контролю тих, хто має чи бажав би його здійснювати — і не тільки тоді, коли дають збої з різних причин або запускають вірус в онлайнві системи, підкоряючись людським інтенціям і стимулюючи індустрію інформаційної безпеки. Частішають кейси, які не вичерпуються аргументацією в дусі інструментального ставлення до технологічних пристроїв медіа й артикуляції виняткової активності людських агентів, не прийнятної для “феноменології” технічних об’єктів Симондона, котрий вважав, що технічний об’єкт, зрозумілий у своїй суті, тобто “такий, яким людина його винайшла, помислила, дозволила і визнала, стає опорою і символом цього ставлення, яке ми хотіли б назвати трансіндивідуальним” [Симондон, 2015], тобто тим, що активує енергетичні й інформаційні потенціали доіндивідуальної реальності. Найважливіша здатність машин — функціонувати поза або за межами царини досвіду, зайнятої людьми, але у ширшому зв’язку із ними, — трансформує статус “суб’єкта”, розосереджуючи його як доцентрового агента, згідно з тезою про “технічний розподіл” суб’єктивності та пізнання, наділивши відсиленням до природної сензитивності [Hansen, 2012: р. 42]. Загалом, поточні дискурси з приводу динамічних співвідношень критичного мислення із цифровими екологіями на тлі актуалізації необчислюваної функції розуму можуть як м’яко вказувати на обрії та межі людської суб’єктності, так і більш радикально констатувати становлення “чужорідного” суб’єкта технологій, відсилаючи до того, що система калькуляції має власну внутрішню логіку руху, і зрештою — до автономного машинного режиму мислення [Паризи, 2019a].

Спостережуване поширення алгоритмічної автоматизації, що походить від машини Тьюрінга, дає для цього неабиякі підстави. Увага фокусується на феномені “хактивізму” — атаки розподіленої відмови в обслуговуванні (DDoS, Distributed Denial of Service), що має на меті зробити інтернет-хостинг недоступним для його передбачуваного користувача, як правило, на знак протесту проти політичних дій, агресивних, дискримінаційних або та-

ких, що нехтують, на думку активістів, принципами демократії, тобто складової акту електронної громадянської непокори. З початку 2000-х років такі атаки дедалі частіше здійснюються засобами ботнетів (botnets) — мереж заражених комп'ютерів-зомбі, що надсилають підроблені запити до цільового веб-сайта без згоди їхніх користувачів [Deseriis, 2017].

Дослідник еволюції DDoS “хактивізму” Марко Дезерііс виокремлює в ній ранню концептуальну фазу, коли від середини 1990-х років активісти вручну призупиняли на кілька хвилин доступ до офіційних акаунтів, організуючи радше символічний протест, колективний акт спротиву (з приводу, скажімо, ядерної політики французького уряду). Другий етап характеризується запуском спільно з Електронним Театром Заворушень (Electronic Disturbance Theatre), що презентує віртуальні сидячі страйки як новий різновид драми, мережі FloodNet, котра використовувала спеціальні програмні забезпечення, призначені для автоматизованого перезавантаження веб-сторінки. Від користувачів була потрібна згода тільки в момент запуску додатка, потім вони могли продовжувати протест на вулиці або займатися чимось ще, поки домашні комп'ютери працювали від їхнього імені. Можливість активувати програму через веб-сервер без її обов'язкової установки особисто користувачем централізувала вихідну точку атаки, включно з правом у будь-який момент закрити протест, відстежити місце розташування учасників, які не приховували своїх IP-адрес, бо вважали віртуальну непокору законною формою інакомислення. І нарешті, третя фаза передбачає мобілізацію ботнетів — мереж інфікованих комп'ютерів із віддаленим управлінням для виконання DDoS, що виявляє їхню автономію та емерджентність стосовно користувачів, для яких вони невидимі, й, по суті, фіксує онтологічний зсув у статусі “хактивізму” в бік розширення можливостей перевищувати обчислюваність програмного задуму за рахунок швидкого розвитку топології, здатності опрацьовувати різноманітні задачі, вдосконалювати найстійкіше програмне забезпечення свого часу для того, щоб розмножуватися [Deseriis, 2017: р. 147–149]. Але не тільки. За змістом комплекси ботнетів можуть бути нейтральними, здаватися в оренду “ботмайстром”-менеджером і генерувати інформацію з недиференційованого потоку даних інтернет-трафіку для різних політичних і неполітичних цілей, включно з відвідуванням веб-платформ урядів і неурядових організацій, доставкою спаму, крадіжкою фінансових даних в інтернет-користувачів, вимаганням грошей від компаній через закриття доступу клієнтів до їхніх веб-сайтів. Тобто ботнети можна розуміти як “спеціалізовані машини, чия ефективність і стійкість не залежать від конкретного використання людьми, з точки зору Симондона, — машини з високим рівнем невизначеності” [Deseriis, 2017: р. 133]. Етичний аспект питання стає тут іще суперечливішим, зберігаючи дилеми підтримки громадянської активності та осуду негідних завдань, які є зовнішніми стосовно ретикулярної організації технічного світу. Відповідно, вдосконалюється і правова регуляція таких практик [Galloway, 2006; Батлер, 2018; Deseriis, 2017].

У спробах зрозуміти онтологію соціотехнічної реальності, співіснування та взаємодії людей і машин, особливо наділених аутопоетичною потенцією, таких як веб-мережі, незрідка присутня і якась завороженість не-

збагненністю принципів їхнього функціонування та ефектністю результату, наділяючи останніх шансом на анімацію, що може приховуватися за раціональними та метафоричними алюзіями. Згідно з Гватарі, в машині є “живий” аспект, деяка проголошувана здатність бути чимось більшим, ніж просто сукупність своїх складових, усіх елементів, з яких вона складається, енергія спонукати творчий рух. “Вона здатна до самоорганізації, зворотного зв'язку і самореференції навіть у своєму механічному стані” (цит. за: [Lazzarato, 2006]). Утім, згідно з концептуальною парою “соціальне підпорядкування & машинне поневолення”, прописаною в “Тисячі плато” Дельоза і Гватарі, альянсу та відчуженості людини і машини проглядаються логічно виразно і проєціюються на історично зумовлені системи влади. “Поневолення існує, коли самі люди є складовими деталями машини, яку вони компонують між собою і з іншими речами (тварини, інструменти) під контролем і орудою вищої єдності. Але є підкорення, коли вища єдність конститує людину як суб'єкта, котрий відноситься до об'єкта, що став зовнішнім, тож цей об'єкт сам може бути твариною, інструментом, навіть машиною — тоді людина вже є не компонентою машини, а робітником, споживачем” [Делез, Гваттари, 2010: с. 63].

Цю модель детально інтерпретує Мауриціо Лаццарато в контексті вирошення суб'єктності застосовно до телебачення (як це роблять і самі автори моделі, але радше побіжно). *Соціальне підпорядкування* створює й розподіляє ролі та функції, культивує соціальний вимір, просуває нас в індивідуалізації, наділяючи суб'єктністю за допомоги таких категорій, як особистість, стать, професія, національність, і діючи на молярному рівні індивіда, колективних домовленостей, які перебувають всередині нас і які ми транслюємо в мові та комунікації. Телебачення експлуатує невелику кількість усталених, кодифікованих тверджень домінувальної реальності, і телевізійна машина, що володіє численними способами вираження і переконання, витягує суб'єкта, котрий сприймає і почуває себе абсолютною та індивідуальною причиною і джерелом своїх висловлювань, своїх слів і своїх впливів. Проте “під складками його ментальної реальності лежить домінувальна реальність” [Lazzarato, 2006]. *Машинне поневолення*, своєю чергою, діє на молекулярному рівні і полягає в мобілізації та модуляції доіндивідуальних, прекогнітивних і довербальних компонентів суб'єктивності, в результаті чого афекти, сприйняття і відчуття, поки ще не ідентифіковані або не призначені суб'єктові, функціонують як елементи збірки в машині. У разі телебачення — як елементи введення і виведення, прості реле телевізійного пристрою, що полегшують чи блокують передавання інформації, комунікації та знаків. Машинне поневолення діє, не продукуючи відмінностей між human і nonhuman, між суб'єктом і об'єктом, розумним і зрозумілим [Lazzarato, 2006].

Можна сказати, соціальне підкорення передбачає людей і машини як цілком автономні сутності (суб'єкт і об'єкт), між якими встановлюються нездоланні межі. Машинне поневолення, навпаки, передбачає людей і машини як відкриті множини [Lazzarato, 2006]. “... Сучасне здійснення влади, — вважають Дельоз і Гватарі, — не зводиться до класичної альтернативи “репресія чи ідеологія”, але передбачає процеси нормалізації, модуляції, моделюван-

ня та інформації, що стосуються мови, сприйняття, бажання, руху тощо і проходять через мікрозбирання. Саме ця сукупність містить одразу і підпорядкування, і поневолення, взяті у своїх крайностях, як дві одночасні частини, що постійно підсилюють і підживлюють одна одну” [Делез, Гваттари, 2010: с. 63], тобто формує два полюси, що співіснують.

Спроеціювавши концептуальну матрицю “соціального підпорядкування & машинного поневолення” на інтернет, можна виявити, крім очікуваних верифікацій, подібно до випадку телебачення, і деякі особливості, що стримує визнання цієї матриці вичерпною або універсальною для комунікативних мереж. Марко Дезеріїс, посилаючись на дослідників “хактивізму”, звертає увагу на такі відмінності. На означальному рівні соціальних ідентичностей інтернет-користувач постійно заохочується до того, щоб розширити роль “простого глядача”, перетворившись на ретранслятора, який може передати далі або прокоментувати отриману інформацію, тобто стати суб’єктом висловлення — позиція, яку телебачення зазвичай залишає за обраними. На означуваному рівні вбудованості в машинну комунікацію, внесок інтернет-користувачів може випереджати значущість розробників програмного забезпечення, котрі коригують свої протоколи й додатки, орієнтуючись на преференції та практики учасників взаємодії з комп’ютером і за допомоги комп’ютера. У цьому сенсі інтернет правомірно іменується генеративною технологією, що дає змогу безіменним кодувальникам розширити її в нових і непередбачених напрямках. Еволюція феномену “хактивізму”, як доводить Дезеріїс, освоює траєкторію *від підкорення і поневолення до суб’єктивності і генеративності*, умовно кажучи, рухаючись від маніфестації автономії політичного судження і політичної дії до автономії соціотехнологічного ансамблю [Deseriis, 2017: р. 142–146]. З історії бот-мереж неважко припустити, що вони мають внутрішній імпульс руху, збільшуючи обчислювальну потужність і реконфігуруючи початкові завдання політичного характеру, та перебувають, таким чином, у процесі трансдукції, у термінах Симондона, тобто здійснюють операцію, що поступово структурує домен, який заповнений потенціалами чи перебуває в стані “метастабільної рівноваги”. Це відбувається за посередництва інформаційного обміну, інформаційної дифузії між усвідомленим і доіндивідуальним, реальним і віртуальним, співвідносячи одну з одною ці несумірні царини. Власне цим у теорії Симондона визначається онтологічне значення інформації, якою він намагається замінити категорію “форми” в аристотелівській схемі гіломорфізму, але також і вивести інформацію з-під напередвизначеності кібернетичної моделі “відправник — повідомлення — одержувач” [Piadis, 2013]. Інформація для Симондона не має жодного змісту, жодної структури і жодного значення. Саме по собі це ніщо інше, як невідповідність — різниця потенціалів у матеріальних утіленнях, котра “квантовим стрибком” може долати поріг у результаті їхньої “оперативної солідарності”, запускаючи новий режим функціонування, якісно новий стан, проєкціюючи або переадресовуючи майбутнє за його рекурентними слідами [Massumi, 2012; Simondon, 2012]. У події “оперативної солідарності” є помітним “діткнення ментальності”, не пов’язаної тут із пізнавальним ресурсом, але радше наповненої матерією, їй іманентною й такої, що не гіпостазується в “Розум”, тобто розгля-

дається в онтологічному порядку. Саме це має на увазі Симондон, розмірковуючи про “технічний менталітет” [Massumi, 2012; Simondon, 2012].

Fake news у системах контролю

Є, втім, умовно дискретні ділянки сучасних комунікацій, де “технологічна ментальність” поступається явному привілею human акторів, — виробництво “фальшивих новин”, що зумисно різною мірою спотворюють реальні події або взагалі повідомляють про те, чого не було. Тобто неправда — точно людська конструкція, що колективно або індивідуально винайдена і не має пояснень за межами соціальних і культурних моделей. Індустрія насичення інформаційних полів недоброякісним форматом у вигляді підроблених, обманних, тенденційних послань про світ інтенсивно зміцнюються; фальшиві новини перетворилися на пересічний чи нормативний феномен контенту інститутів мовлення. Початково це радше поштучний продукт, наділений людським умислом, уявою чи похмурою іронією, що мотивується політичними, комерційними, але також перформативними та розважальними інтенціями. Не менш інтенсивно зростають обсяги програм StopFake, публічної та наукової аналітики, що практикує різні дискурси — від суто академічних у термінах “герменевтики підозри” Рикера або “режимів істини” Фуко до журналістських розслідувань спроектованої та випадкової неправди. Резонансний приклад — стигматизація репортерів CNN президентом Трампом за участь в його електоральній кампанії. Загальний контекст таких міркувань описують, як правило, в семантиці “постправди”, коли модерні режими істини, що відтворювалися системою влади й нормативно ідентифікували типи суджень із претензіями на істинні, механізми та технології, що дають змогу відрізнити їх від хибних, а також приписували статуси тим, хто вправі продукувати такі істинні висловлення, — все це втрачає обов'язковість. Причому такою мірою, що в практиках “постправди” зміщення систем оцінювання станів і подій можна вбачати навмисний “стратегічний обман”, що назагал має давню історію управління людьми, політичні й економічні чинники становлення “дезінформаційної екосистеми” [Ball, 2017].

Імплікації всього того, що відносять до розряду “підроблених новин”, напрочуд різноманітні та прибуткові, в тому числі для тих структур та організацій, які відстежують їх та викривають. Якщо ширше, то йдеться не тільки про поширення однозначно недостовірної інформації, як ми, приміром, спостерігаємо зараз, у ситуації вірусної пандемії, а й про способи формування новинного порядку денного, коли багато реальних подій зумисно не допускають в зону видимості й бодай якоїсь присутності. “У нас погано з новинами взагалі, а не тільки з фальшивими новинами”, цитують медіа-дослідники Девіда Мікельсона (сайт з перевірки фактів і міських легенд Snore), маючи на увазі циркуляцію в національних медіа сили-силенної новин, яким бракує цілісності [Corner, 2017: p. 1102]. У суспільному стані “emergency” уявлення про медіа як про “систематично спотворену комунікацію” (Габермас) або “пропагандистські фільтри” (Хомський) уже вочевидь недостатньо, щоб упевнено експлікувати міру ймовірності, з якою в інформаційних повідомленнях продукуються ідеальні мовні чи текстові

зразки, як це передбачалося раніше [Костенко, 2016]. Це стосується і претензії на достовірний опис подій у медіа, формати якого множаться, вислизаючи з-під дії імперативів впливу на ретельно таргетовані аудиторії. У будь-якому разі, від повідомлень радше очікують правдоподібності, ніж доказів істинності, погоджуючись з тим, що переважна частина інформації з актуальних питань подається “квазіінституціональними цифровими акторами, котрі діють у своїх власних організаційних інтересах” [Anderson, 2010: р. 305–306].

До безпосередніх виробників “fake news”, хоч як об’ємно ми їх розуміли, належать суб’єкти, що легітимно володіють правом на публічне висловлювання, журналісти та політики, офіційні спікери, але також і ті, хто набуває цього права за фактом, — випадкові поширювачі новин. Це і так звані боти (скор. від *robot*) — коментатори й активісти у соціальних мережах, які діють відповідно до своїх ідеологічних чи фінансових схильностей. Якщо перші сьогодні відверто маніфестують лобістські настанови, що цілком очевидно для неупередженого спостерігача вітчизняних медіа, то останні не настільки помітні. За оцінками експертів, актуальний ринок активних ботів в Україні охоплює 200 000; крім індивідуального підряду вони об’єднані в групи та “ферми” і кваліфікуються як здатні до оперативного коментування і репостів, технічні функціонери, які підвищують присутність на тій чи іншій платформі, боти для “чорних кампаній” і ризикованих проєктів [Кищак, 2020]. Таким чином, реміснича праця індивідуальних агентів інтенсивно трансформується в індустріальне, точніше постіндустріальне виробництво, ґрунтоване на алгоритмах різного масштабу, з усіма правилами, йому властивими, нагадуючи про соціальне підкорення і машинне поневолення за словником Дельоза, але також про трансдуктивну природу інформації за гіпотезою Симондона, що розподіляє суб’єктність між індивідом і технічним середовищем.

Що стосується споживання інспірованих *human* акторами повідомлень з боку користувачів новинних стрічок і соціальних мереж, які перебувають всередині алгоритмічної культури, то відомі технології впливу, такі як “фільтрувальні бульбашки” (Filter Bubbles) і “віддунювальні камери” (Echo Chambers), що технічно утримують аудиторії у відчуттях прозорості зовнішнього світу та розмаїття споживаної інформації, навряд чи варто брати до уваги. Передбачається, що обкладаючи користувачів латентними пастками-алгоритмами, тим самим їх контролюють, і в такий спосіб програмується сегментація цільових груп, посилюється їхня полярність і сталість. Разом із тим ефекти таких технологій далеко не однозначні й не є, зрештою, наперед визначеними. Існує цілий пласт досліджень, що демонструють обмеженість таких ефектів, власне, як і будь-яких інших, на чому від 50-х років минулого століття наполягали теорії ефектів масової комунікації. Виявляється, що на сприйняття інформації, трансльованої різними каналами, суттєво впливає регулярність і тривалість комунікації в мережах; важливо також, якими зв’язками вирізняються ці мережі — сильними чи слабкими; в останньому випадку маються на увазі сімейні сайти, платформи друзів і знайомих, де трансляція новин має епіфеноменальний характер, але швидкість їх поширення значно вища. Неабияк дієвий чинник — наявність “залуче-

ності ego” (Ego-Involvement) в тематику повідомлень, яку сприймають як важливу для себе і дуже особистісну, що впливає на схвалення якості повідомлень, близьких до власної думки, і схиляє до згоди з тим, що опоненти менш чутливі до розпізнавання якісних послань і їх легше ввести в оману [McEwan et al., 2018]. Це спонукає до когнітивної залученості у споживання інформації та афективні модальності, відмінні не тільки за емоційним змістом, за його смисловою, семантичною кваліфікацією, а й за інтенсивністю їхнього прояву, за до-семантичними реакціями. Інтенсивність афектів далеко не завжди поєднується в несуперечливий резонанс лінгвістичних, візуальних і тактильних втілень, не встановлює лінійні кореляції між ними, що фіксується і захоплюється мережевими режимами [Massumi, 1995].

Афекти, як відомо, здатні продукувати неабиякі економічні та політичні впливи, як це передбачається схемами передавання різного роду спотвореної, провокативної чи недоброякісної інформації, і слугують закодованими й стандартизованими ресурсами механіки онлайн і оффлайн у структурах управління. Втім, статус афектів вважається і більш серйозним у формуванні та відтворенні соціального порядку. “Здатність афекту продукувати економічний ефект більш швидкий і надійніший, ніж сама економіка, — наголошує Браян Масумі, — означає, що афект сам по собі є реальною умовою, внутрішньою змінною пізньокapіталістичної системи, як інфраструктура, як підприємство” [Massumi, 1995: p. 109]. Добровільно і недобровільно постачаючи свої афекти в невинне функціонування мережових алгоритмів, які, не виключено, намагаються витиснути одне одного із сусідніх орбіт, користувачі не останньою чергою культивують їхню роботу в якості “машин бажань”, що відсилають як до безпеки, так і до ризиків [Deseriis, 2017].

Аудиторії традиційних медіа і соціальних мереж, поза сумнівом, в курсі власної включеності в цифрові системи, різною мірою рефлексують з цього приводу, маніфестуючи відчутну недовіру та скепсис стосовно інформаційних потоків. Проте далеко не завжди вони сприйнятливі до соціальних ризиків, яких зазнають. Проблеми кібербезпеки, актуалізовані повсюдно, усвідомлюють і українські користувачі, занепокоєні радше тими проявами, що можуть зашкодити їм особисто. За даними моніторингу “Українське суспільство” 2019 року, понад три чверті респондентів вважають, що неодмінно слід запобігати інтернет-шахрайству, поширенню заздалегідь фальшивої інформації, вільному доступу до інформації, що розпалює ворожнечу й агресію. Дві третини занепокоєні можливістю маніпулювання громадською думкою, втручання у вибори президента, парламенту, цензури інтернету з боку урядів чи корпорацій, тобто відчувають стурбованість щодо вразливості відкритих демократичних суспільств. При цьому для молодшої й освіченої публіки, цілком очікувано, зона ризику кіберзагроз зримо розширюється [Костенко, 2019].

Резонно припустити, що незалежно як від зміщень та акцентуацій теоретичної думки щодо інформаційного середовища і цифрових комунікацій, так і від перетворень статусів операторів і механіки обмінів концептуальний простір дедалі більше схиляється до варіацій моделювання взаємодій human і nonhuman агентів. І тим, і тим віддають належне, поєднуючи дискурси систем влади, ієрархічних структур і громадянського суспільства із ро-

зумінням “технічного менталітету” як онтогенетичної здатності складних машин до автономного і самореферентного розвитку [Simondon, 2012; Massumi, 2012], що було б неправомірно ані ігнорувати, ані, навпаки, перебільшувати.

* * *

Ясна річ, інтелектуальні інвестиції в дослідження медіа-сфери й алгоритмічної культури сьогодні не обмежуються преферентністю постгуманістичних підходів різного типу, як і не замикаються в межах інформаційного простору, оскільки цифрові технології істотно вплинули на культурні, соціальні, економічні порядки, якщо не призвели до очевидного зсуву в них. Це стосується глобальних і локальних масштабів, трансформації смислів і дій будь-якої міри активності. Дедалі частіше людське життя, зорганізоване в соціуми, спільноти або як індивідуальні одиниці, описують у термінах еко-соціотехнічних систем, встановлюючи онтологічні параметри таких гібридів і перевизначаючи території знання атмосферних середовищ, з ними асоційованих.

Причому і в контекстах європейської історії раціональності чи моделі пізнання Лумана, і в наративах про буквральності (як це відбувається сьогодні в ситуації вірусної пандемії), що фіксують ризиковану невизначеність психо-біологічних чинників у загальній збірці спільного життя, розриви систем і середовища піддаються всіляким ревізіям і перегляду в межах зорієнтованих на онтологію чи епістемологію методологій. Наприклад, охоронні практики дотримання соціальних дистанцій в умовах карантину на рівні держав і повсякденності спонукають активніше розмірковувати про реабілітацію “поштового принципу”, що відмовляється від привілеїв діалогу і взаємності як “незмінної сутності спілкування” [Kramer, 2015: p. 24] і навряд чи сприяє скороченню соціальних відстаней між агентами асиметричних комунікацій.

Діапазон спроб переформулювати поточну культурну ситуацію, зумовлену різного роду подіями в медійному й екотехнологічному просторі, сьогодні особливо розсунувся. На тлі посилення уваги до “транскласичних”, “нетривіальних”, відкритих машин, які продукуються цифровими технологіями і від яких очікуються інформаційні обміни, на відміну від машин класичних, тривіальних, закритих, покликаних працювати і виробляти продукт [Hori, 2012], посилюється центрація неокібернетичної парадигми в поглядах на флуктуційну і емерджентну медіа-сферу, на рухи культури і, зрештою, на “неокібернетичні режими істини”. Соціології ж, як і раніше налаштованій на осягнення устрою суспільства і культурних змін, цього явно недостатньо. Наполегливим є пошук “нетехнічної” семантики для опису нашого технологічного стану, оновлення мови [Hori, 2012: p. 117]. При цьому не слід поступатися зразками і фактичностями медіа-реальності, що забезпечує швидкісний усезагальний зв'язок, продукує нові солідарності та роз'єднання, зміну смислів, але також є джерелом вірулентності. Тобто осмислення кібер-небезпек і кібер-невизначеностей апелює до дискурсивних і нон-дискурсивних інтелектуальних практик, не забуваючи про те, що вступати в комунікацію — “означає доторкатися й обмінюватися, і це втягує

нас у відкритість, тим самим пропонуючи прийняти ризики” [Cubbitt, 2016: р. x].

Джерела

Батлер, Д. (2018). *Заметки к перформативной теории собрания*. Москва: Ad Marginem.

Делез, Ж. (1995). *Логика смысла*. Москва: Издательский Центр “Академия”.

Делез, Ж., Гваттари, Ф. (2010). *Капитализм и шизофрения: Тысяча плато*. Москва: У-Фактория, Астрель. Получено с: <https://paraknig.me/reader/197852?>

Кишак, В. (2020). *Войны ботов. Как работают украинские армии медиакиллеров в Facebook*. Получено с: <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2020/02/3/7239192/>

Кормен, Т.Х. (2015). *Алгоритмы: вводный курс*. Москва: Диалектика-Вильямс.

Костенко, Н. (2016). В состоянии “emergency”: культурные эффекты. *Социология: теория, методы, маркетинг*, 4, 16–29.

Костенко, Н. (2019). Ризики щодо інформаційної безпеки. В: В.М. Ворова, М.О. Шульга (ред.), *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін* (вип. 6 (20), сс. 147–158). Київ: Інститут соціології НАН України.

Минливости культуры: социологичні проєкції (2015) / [Н. Костенко, А. Ручка, Л. Скокова та ін.]; за ред. Н. Костенко. Київ: Інститут соціології НАН України.

Паризи, Л. (2019). Инструментальный разум, алгоритмический капитализм и неисчислимоe / пер. с англ. Д. Шалагинова, под ред. Э. Серджана. *НЛО*, 4. Получено с: <https://magazines.gorky.media/nlo/2019/4/instrumentalnyj-razum-algoritmicheskij-kapitalizm-i-neischislimoe.html>

Паризи, Л. (2019). “Чужой” Субъект Искусственного Интеллекта. Получено с: <http://s357a.blogspot.com/2019/03/blog-post.html>

Свирский, Я.И. (2016). Индивидуация в перспективе парадигмы сложности. *Культура и искусство*, 6 (36), 770–781. DOI: 10.7256/2222-1956.2016.6.17579

Симондон, Ж. (2015). О способе существования технических объектов. В: М. Куртов, *Сокращенный перевод заключения из книги Жильбера Симондона “О способе существования технических объектов”*. Получено с: <https://syg.ma/@paviel-arseniev/zhilbiersimonдон-о-способе-существования-технических-объектов>

Скокова, Л. (2018). Інфраструктура порівняльних досліджень культурної партиципації. В: *Участь у культурі: люди, спільноти, стани* / [Н. Костенко, А. Ручка, Л. Скокова та ін.]; за ред. Н.Костенко (сс. 42–58). — Київ: Інститут соціології НАН України.

Шилов, В.В. (2014). Слово „алгоритм“: происхождение и развитие. В: *“Потенциал”*. Получено с: https://www.studmed.ru/shilov-v-v-slovo-algorithm-proishozhdenie-i-razvitie_abe4743d919.html

Anderson, C.W. (2010). Journalistic networks and the diffusion of local news: The brief, happy news life of the “Francisville Four”. *Political Communication*, 27, 289–309.

Ball, J. (2017). *Post-Truth: How Bullshit Conquered the World*. Kindle edition from Biteback Publishing. Retrieved from: https://www.amazon.com/gp/product/1785902148/ref=dbs_a_def_rwt_bibl_vppi_i4

Corner, J. (2017). Fake news, post-truth and media-political change. *Media, Culture & Society*, 39 (7), 1100–1107.

Cubbitt, S. (2016). Preface. In: J. Parikka, *Digital Contagions: A Media Archaeology of Computer Viruses* (pp. II–X). London: Peter Lang.

Deseriis, M. (2017). Hacktivism: On the Use of Botnets in Cyberattacks. *Theory, Culture & Society*, 34 (4), 131–152.

- Galloway, A.R. (2006). *Gaming: Essays on Algorithmic Culture*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Gillespie, T. (2011). *Our misplaced faith in Twitter Trends*. Retrieved from: http://www.salon.com/2011/10/19/our_misplaced_faith_in_twitter_trends/
- Hansen, M. (2012). Engineering Pre-individual Potentiality: Technics, Transindividuation, and 21st-Century Media. *SubStance*, 41 (3), 32–59.
- Hörl, E. (2012). Luhmann, the Non-trivial Machine and the Neocybernetic Regime of Truth. *Theory, Culture & Society*, 29(3), 94–121.
- Iliadis, A. (2013). A New Individuation: Deleuze's Simondon Connection. *Media Tropes*, IV (1), 83–100. Retrieved from: www.mediatropes.com/
- Karppi, T., Crawford, K. (2016). Social Media, Financial Algorithms and the Hack Crash. *Theory, Culture & Society*, 33 (1), 73–92.
- Krämer, S. (2015). *Medium, Messenger, Transmission: An Approach to Media Philosophy*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Latour, B., Lepinay, V. (2009). *The Science of Passionate Interests: An Introduction to Gabriel Tarde's Economic Anthropology*. Chicago: Prickly Paradigm Press.
- Lazzarato, M. (2006). *The machine*. Retrieved from: <http://eipcp.net/transversal/1106/lazzarato/en>
- McEwan, B., Carpenter, C.J., Hopke, J.E. (2018). Mediated Skewed Diffusion of Issues Information: A Theory. *Social Media + Society*, July–September, 1–14. Retrieved from: <https://us.sagepub.com/en-us/nam/open-access-at-sage>
- Levy, S. (2010). How Google's algorithm rules the web. In: *Wired*. Retrieved from: http://www.wired.com/magazine/2010/02/ff_google_algorithm/
- Massumi, B. (1995). The Autonomy of Affect. *Cultural Critique*, 31 [The Politics of Systems and Environments, Part II, Autumn], 83–109.
- Massumi, B. (2012). "Technical Mentality" Revisited. In: G. Simondon, *Being and Technology* (pp. 19–36). Edinburgh University Press Ltd.
- Parikka, J. (2014). *Crowd, power and post-democracy in the 21st century: Jussi Parikka's interview on digital populism and recent European political phenomena, held on 17 May 2013 with the author of Obsolete Capitalism*. Retrieved from: <https://docs.google.com/file/d/0B9s9JFWZcpHob1pqTmxWT25kNUk/edit>
- Simondon, G. (2012). Technical Mentality. In: *Gilbert Simondon Being and Technology* (pp. 1–18). Edinburgh University Press Ltd.
- Striphas, T. (2015). Algorithmic culture. *European Journal of Cultural Studies*, 18 (4–5), 395–412.
- Tarde, G. (2000). *Social Laws: An Outline of Sociology*. Kitchener: Batoche Books.
- Totaro, P., Ninno, D. (2014). The Concept of Algorithm as an Interpretative Key of Modern Rationality. *Theory, Culture & Society*, 31(4), 29–49.
- van Dijck, J., Poell, T. (2013). Understanding social media logic. *Media and Communication*, 1 (1), 2–24.
- Williams, R. (1983). *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*. New York: Oxford University Press.

Отримано 12.05.2020

References

- Anderson, C.W. (2010). Journalistic networks and the diffusion of local news: The brief, happy news life of the "Francisville Four". *Political Communication*, 27, 289–309.
- Ball, J. (2017). *Post-Truth: How Bullshit Conquered the World*. Kindle edition from Biteback Publishing. Retrieved from: https://www.amazon.com/gp/product/1785902148/ref=dbs_a_def_rwt_bibl_vppl_i4

- Butler, J. (2018). *Notes Toward a Performative Theory of Assembly*. [In Russian]. Moscow: Ad Marginem. [= Батлер 2018]
- Cormen, T.X. (2015). *Algorithms: Introductory Course*. [In Russian]. Moscow: Dialectic-Williams. [= Кормен 2015]
- Corner, J. (2017). Fake news, post-truth and media-political change. *Media, Culture & Society*, 39 (7), 1100–1107.
- Cubbitt, S. (2016). Preface. In: J. Parikka, *Digital Contagions: A Media Archaeology of Computer Viruses* (pp. II–X). London: Peter Lang.
- Deleuze, G. (1995). *Logic of Sens*. [In Russian]. Moscow: Publishing Center “Academy”. [= Делез 1995]
- Deleuze, G., Guattari, F. (2010). *Capitalism and Schizophrenia: A Thousand Plateaus*. [In Russian]. Moscow: U-Factoria, Astrel. Retrieved from: <https://paraknig.me/reader/197852?> [= Делез, Гваттари 2010]
- Deseriis, M. (2017). Hacktivism: On the Use of Botnets in Cyberattacks. *Theory, Culture & Society*, 34 (4), 131–152.
- Galloway, A.R. (2006). *Gaming: Essays on Algorithmic Culture*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Gillespie, T. (2011). *Our misplaced faith in Twitter Trends*. Retrieved from: http://www.salon.com/2011/10/19/our_misplaced_faith_in_twitter_trends/
- Hansen, M. (2012). Engineering Pre-individual Potentiality: Technics, Transindividuation, and 21st-Century Media. *SubStance*, 41 (3), 32–59.
- Hörl, E. (2012). Luhmann, the Non-trivial Machine and the Neocybernetic Regime of Truth. *Theory, Culture & Society*, 29 (3), 94–121.
- Iliadis, A. (2013). A New Individuation: Deleuze’s Simondon Connection. *Media Tropes*, IV (1), 83–100. Retrieved from: www.mediatropes.com/
- Karppi, T., Crawford, K. (2016). Social Media, Financial Algorithms and the Hack Crash. *Theory, Culture & Society*, 33 (1), 73–92.
- Kishchak, V. (2020). *Bot Wars. How the Ukrainian army of media-killers work on Facebook*. [In Russian]. Retrieved from: <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2020/02/3/7239192/> [= Кищак 2020]
- Kostenko, N. (2016). In the “emergency” state: cultural effects. [In Ukrainian]. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 4, 16–29. [= Костенко 2016]
- Kostenko, N. (2019). *Risks to information security*. [In Ukrainian]. In: *Ukrainian society: monitoring of social change* (Iss. 6 (20), pp. 147–158). Kyiv: Institute of Sociology, NAS of Ukraine. [= Костенко 2019]
- Krämer, S. (2015). *Medium, Messenger, Transmission: An Approach to Media Philosophy*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Latour, B., Lepinay, V. (2009). *The Science of Passionate Interests: An Introduction to Gabriel Tarde’s Economic Anthropology*. Chicago: Prickly Paradigm Press.
- Lazzarato, M. (2006). *The machine*. Retrieved from: <http://eipcp.net/transversal/1106/lazzarato/en>
- McEwan, B., Carpenter, C.J., Hopke, J.E. (2018). Mediated Skewed Diffusion of Issues Information: A Theory. *Social Media + Society*, July–September, 1–14. Retrieved from: <https://us.sagepub.com/en-us/nam/open-access-at-sage>
- Levy, S. (2010). How Google’s algorithm rules the web. In: *Wired*. Retrieved from: http://www.wired.com/magazine/2010/02/ff_google_algorithm/
- Massumi, B. (1995). The Autonomy of Affect. *Cultural Critique*, 31 [The Politics of Systems and Environments, Part II, Autumn], 83–109.
- Massumi, B. (2012). “Technical Mentality” Revisited. In: G. Simondon, *Being and Technology* (pp. 19–36). Edinburgh University Press Ltd.
- Parikka, J. (2014). *Crowd, power and post-democracy in the 21st century: Jussi Parikka’s interview on digital populism and recent European political phenomena, held on 17 May 2013 with*

the author of Obsolete Capitalism. Retrieved from:

<https://docs.google.com/file/d/0B9s9JFWZcpHob1pqTmxWT25kNUk/edit>

Parizi, L. (2019). Instrumental Mind, Algorithmic Capitalism and the Innumerable. *New Literary Review*, 4. [In Russian]. Retrieved from: <https://magazines.gorky.media/nlo/2019/4/instrumentalnyj-razum-algoritmicheskij-kapitalizm-i-neischislimoe.html> [= Паризи 2019]

Parizi, L. (2019a). "Alien" Subject of Artificial Intelligence. [In Russian]. Retrieved from: <http://s357a.blogspot.com/2019/03/blog-post.html> [= Паризи 2019a]

Shilov, V.V. (2014). The word "algorithm": the origin and development. In: "Potential". [In Russian]. Retrieved from: https://www.studmed.ru/shilov-v-v-slovo-algoritm-proishozhdenie-i-razvitie_a6e4743d919.html [= Шилов 2014]

Simondon, G. (2012). Technical Mentality. In: *Gilbert Simondon Being and Technology* (pp. 1–18). Edinburgh University Press Ltd.

Simondon, G. (2015). *On the mode of existence of technical objects*. In: M. Kurtov, *Abbreviated translation of the conclusion from the book by Gilbert Simondon "On the mode of existence of technical objects"*. [In Russian]. Retrieved from: <https://syg.ma/@paviel-arsieniev/zhibier-simondon-o-sposobie-sushchestvovaniia-tiekhnichieskikh-objektov> [= Симондон 2015]

Skokova, L. (2018). Infrastructure of comparative research of cultural participation. [In Ukrainian]. In: *Participation in culture: people, communities, states* (pp. 42–58). Kyiv: Institute of Sociology, NAS of Ukraine. [= Скокова 2018]

Striphas, T. (2015). Algorithmic culture. *European Journal of Cultural Studies*, 18 (4–5), 395–412.

Svirskii, Ya.I. (2016). Individuation in the perspective of the complexity paradigm. [In Russian]. *Culture and Art*, 6 (36), 770–781. Retrieved from: www.nbpublish.com. DOI: 10.7256/2222-1956.2016.6.17579 [= Свирский 2016]

Tarde, G. (2000). *Social Laws: An Outline of Sociology*. Kitchener: Batoche Books.

Totaro, P., Ninno, D. (2014). The Concept of Algorithm as an Interpretative Key of Modern Rationality. *Theory, Culture & Society*, 31(4), 29–49.

van Dijck, J., Poell, T. (2013). Understanding social media logic. *Media and Communication*, 1 (1), 2–24.

Variability of culture: sociological projections (2015). [In Ukrainian]. / [N.Kostenko, A.Ruchka, L.Skokova, etc.]; ed. By N. Kostenko. Kyiv: Institute of Sociology, NAS of Ukraine. [= Мінливості 2015]

Williams, R. (1983). *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*. New York: Oxford University Press.

Received 12.05.2020

НАТАЛІЯ КОСТЕНКО

Мережева комунікація: алгоритмічний та ризикований зв'язок

У статті описано способи міркування про сучасну алгоритмічну культуру, яка визначається комунікативними режимами мереж. Підкреслюється, що незалежно від зміщення та акцентуації теоретичної думки щодо інформаційного середовища і цифрових комунікацій, перетворень статусів операторів і механіки обмінів, концептуальний простір дедалі більше схиляється до варіацій моделювання взаємодії *human* і *nonhuman* агентів. При цьому віддають належне і тим, і тим, поєднуючи дискурси систем влади, ієрархічних структур і громадянського суспільства з розумінням "технічного менталітету" (Симондон) як онтогенетичної здатності складних машин до автономного та самореферентного розвитку, яку було б неправомірно ігнорувати або, навпаки, перебільшувати.

Ключові слова: алгоритмічна культура, антропоцентризм, технотермінізм, медіа, соціальні мережі, Жильбер Симондон, "технічний менталітет"

НАТАЛИЯ КОСТЕНКО

Сетевая коммуникация: алгоритмическая и рискованная связь

В статье представлены способы рассуждения о современной алгоритмической культуре, определяемой коммуникативными режимами сетей. Подчеркивается, что вне зависимости от смещений и акцентуаций теоретической мысли относительно информационной среды и цифровых коммуникаций, преобразований статусов операторов и механики обменов, концептуальное пространство все больше склоняется к вариациям моделирования взаимодействий human и nonhuman агентов. При этом отдают должное тем и другим, совмещая дискурсы систем власти, иерархических структур и гражданского общества с пониманием “технического менталитета” (Симондон) как онтогенетической способности сложных машин к автономному и самореферентному развитию, которую было бы неправомерно игнорировать или, напротив, утрировать.

Ключевые слова: алгоритмическая культура, антропоцентризм, технодетерминизм, медиа, социальные сети, Жильбер Симондон, “технический менталитет”

NATALIA KOSTENKO

Network Communication: Algorithmic and Risky Connection

The article presents methods of reasoning about the modern algorithmic culture defined by the communicative modes of networks. It is emphasized that, regardless of the biases and accentuations of theoretical thought regarding the information environment and digital communications, the transformation of operator statuses and the mechanics of exchanges, the conceptual space is increasingly leaning towards variations in modeling the interaction of human and non-human agents, in parity or enhancing the privileges of everyone. In support of this, cases of mutual observability of complex algorithms of status online platforms and financial markets, that increases their micro-temporal predictability; the use of botnets of infected computers without the consent of their users in an attack on targeted websites, demonstrating the capabilities of internal machine logic; broadcasting “fake news” in informative practices inspired by human intentionality and adjusted by network generativity are considered. In attempts to discuss socio-technical media reality, discourses of power systems, hierarchical structures and civil society are combined with an understanding of the processes of “social submission” and “machine enslavement” (Deleuze, Guattari), the “technical mentality” (Simondon), as the ontogenetic ability of complex machines to autonomous and self-referential development, that should not be ignored or exaggerated. The search for “non-technical” semantics for describing the media state, updating an acceptable language for sociology, without losing the patterns and facts of media reality, providing a speedy universal connection, producing new solidarity and disunity, changing meanings, but also exuding virulence, remains urgently needed.

Keywords: algorithmic culture, anthropocentrism, techno-determinism, media, social networks, Gilbert Simondon, “technical mentality”